

V. Průzkumová analýza dát

Motivácia

- Pri spracovaní dát sa často používajú metódy, ktoré sú založené na predpoklade, že dáta pochádzajú z nejakého konkrétneho rozloženia.
- Najčastejšie sa predpokladá normálne rozloženie.
- Prečo to nemusí platiť:
  - Dáta pochádzajú z iného rozloženia.
  - Sú zaťažené chybami.
  - Pochádzajú z niekoľkých rôznych rozložení.

Základné pojmy

- Dátový súbor – dáta.
- Prípad – pozorovaná jednotka (napr. pacient), predstavuje jeden riadok v dátovom súbore.
- Znaky = premenné – pozorované vlastnosti prípadu (napr. výška, váha, farba očí).
- Náhodný výber – postupnosť nezávislých rovnako rozložených veličín (prípadov). Keď niekomu dávame dotazník, nevieme vopred ako odpovie.
- Usporiadateľný náhodný výber – dátový súbor usporiadateľný podľa nejakého znaku.

Frekvenčná tabuľka alebo tabuľka rozloženia četností I.

- **Bodové rozloženie četností:**
  - Máme malý počet variant, jednotlivým variantám priradíme ich četnosti.
  - n – počet všetkých prípadov

Varianta	Absolútne četnosti	Relatívna četnosť	Absolútna kumulatívna četnosť	Relatívna kumulatívna četnosť
Varianta j x_j	n_j	p_j	N_j	F_j
		$p_j = n_j / n$	$N_j = n_1 + n_2 + \dots + n_j$	$F_j = N_j / n = p_1 + p_2 + \dots + p_j$

Funkcie

- **Empirická distribučná funkcia**
  - zobrazuje relatívne kumulatívne četnosti
  - končí vždy v 1
- **Četnostná funkcia**
  - $p(x) = p_j$ ak je x jednou z variant
  - $= 0$ ak x nie je jednou z variant
  - zobrazuje relatívne četnosti

Grafy

- **Graf četností funkcie**
  - osa x: možnosti, osa y: četnosti
  - sú zobrazené len body
- **Graf empirickej distribučnej funkcie**
- **Stĺpcový diagram**
  - osa x: možnosti, osa y: počet pozorovaní
- **Polygon četností**
  - osa x: možnosti, osa y: počet pozorovaní
  - spojené čiarou

Príklad

- U 30 domácností bol zisťovaný počet členov rodiny

Počet členov	1	2	3	4	5	6
Počet domácností	2	6	4	10	5	3

- Vytvorte tabuľku rozloženia četností.
- Nakreslite graf četností, stĺpcový graf a polygon četností.

Príklad tabuľka rozloženia četností

x_j	n_j	p_j	N_j	F_j
1	2	2/30	2	2/30
2	6	6/30	8	8/30
3	4	4/30	12	12/30
4	10	10/30	22	22/30
5	5	5/30	27	27/30
6	3	3/30	30	30/30=1

Frekvenčná tabuľka alebo tabuľka rozloženia četností II.

- **Intervalové rozloženie**
  - Veľký počet variant, ktoré rozdelíme do intervalov
  - Určujeme četnosti v jednotlivých intervaloch
  - Určenie počtu intervalov je subjektívne
  - Často sa odporúča ako odmocnina z n (n =počet všetkých prípadov)

Frekvenčná tabuľka

Interval	n_j	p_j	f_j	N_j	F_j
	počet	n_j / n	p_j / d_j	$n_1 + n_2 + \dots + n_j$	$p_1 + p_2 + \dots + p_j$
			d_j – šírka intervalu		
			intervalová hustota četností		intervalová empirická distribučná funkcia

Grafy

- **Histogram**
  - osa x: intervaly, osa y: hodnota četnostnej funkcie
  - pomer obsahov stĺpikov odpovedá pomeru zastúpenia jednotlivých intervalov v dátach

- **Intervalová empirická distribučná funkcia**
  - osa x: intervaly, osa y: hodnoty intervalovej empirickej funkcie
  - vždy sa vynesú nad koniec intervalu a spoja sa priamkou

Príklad

- V 70 domácnostiach boli zisťované týždenné výdaje na sladkosti.

výdaje	(36,65>	(65,95>	(95,125>	(125,155>	(155, 185>	(185, 200>
Počet domácností	7	16	27	14	4	2

- Napíšte tabuľku rozloženia četností a nakreslite histogram a graf intervalovej empirickej distribučnej funkcie.

Príklad tabuľka rozloženia četností

Interval	n_j	p_j	f_j	N_j	F_j
(35,65>	7	7/70	7/2100	2	7/70
(65,95>	16	16/70	16/2100	23	23/70
(95,125>	27	27/70	27/2100	50	50/70
(125,155>	14	14/70	14/2100	64	64/70
(155,185>	4	4/70	4/2100	68	68/70
185,215	2	2/70	2/2100	70	70/70=1

Číselné charakteristiky dátového súboru

Nominálne znaky

- **Modus – najčastejšia varianta**

Číselné charakteristiky dátového súboru

Ordinálne znaky

- Vieme ich usporiadať
- Alfa – kvantil = x_{alfa} je číslo, ktoré rozdeľuje usporiadaný súbor na dolný úsek, ktorý obsahuje podiel aspoň alfa všetkých dát a na horný úsek, ktorý obsahuje podiel aspoň $1-\text{alfa}$ všetkých dát.
- Alfa- číslo
- Medián: $x_{0,50}$
- $x_{0,25}$ = dolný kvartil, $x_{0,75}$ = horný kvartil
- $x_{0,1}, \dots, x_{0,9}$ = decily
- $x_{0,01}, \dots, x_{0,99}$ = percentily

Číselné charakteristiky datového souboru

Intervalové a poměrové znaky-ukazatele středu

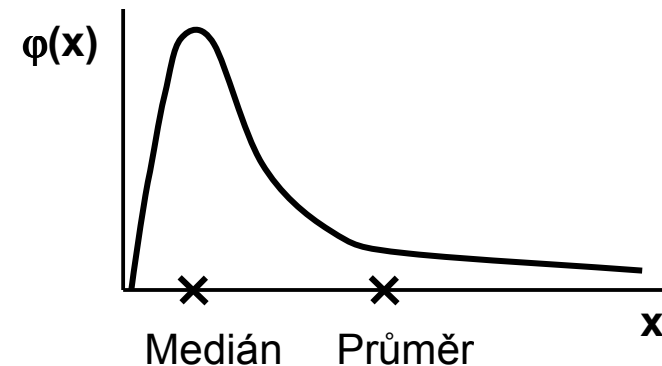
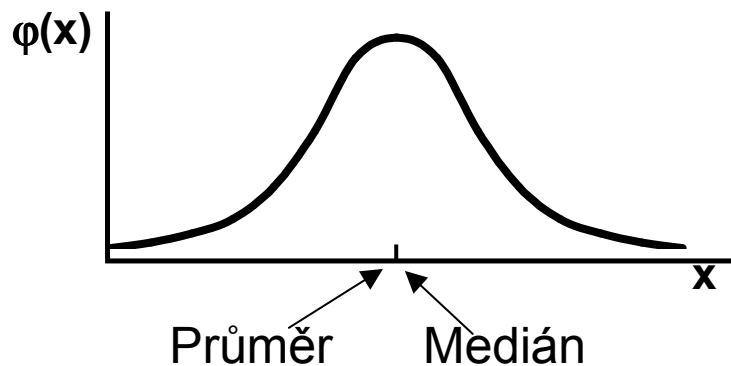

- **Průměr** – vhodný ukazatel středu u normálního/symetrického rozložení, kde x_i jsou jednotlivé hodnoty a n jejich počet

$$E(x) = \bar{x} = \sum_{i=1}^n \frac{x_i}{n}$$

- **Medián** – jde vlastně o 50% kvantil, tj. polovina hodnot leží nad a polovina pod mediánem

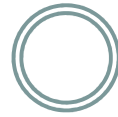
- V případě symetrického rozložení jsou jejich hodnoty v podstatě shodné

Číselné charakteristiky datového souboru

Intervalové a poměrové znaky-ukazatele šířky

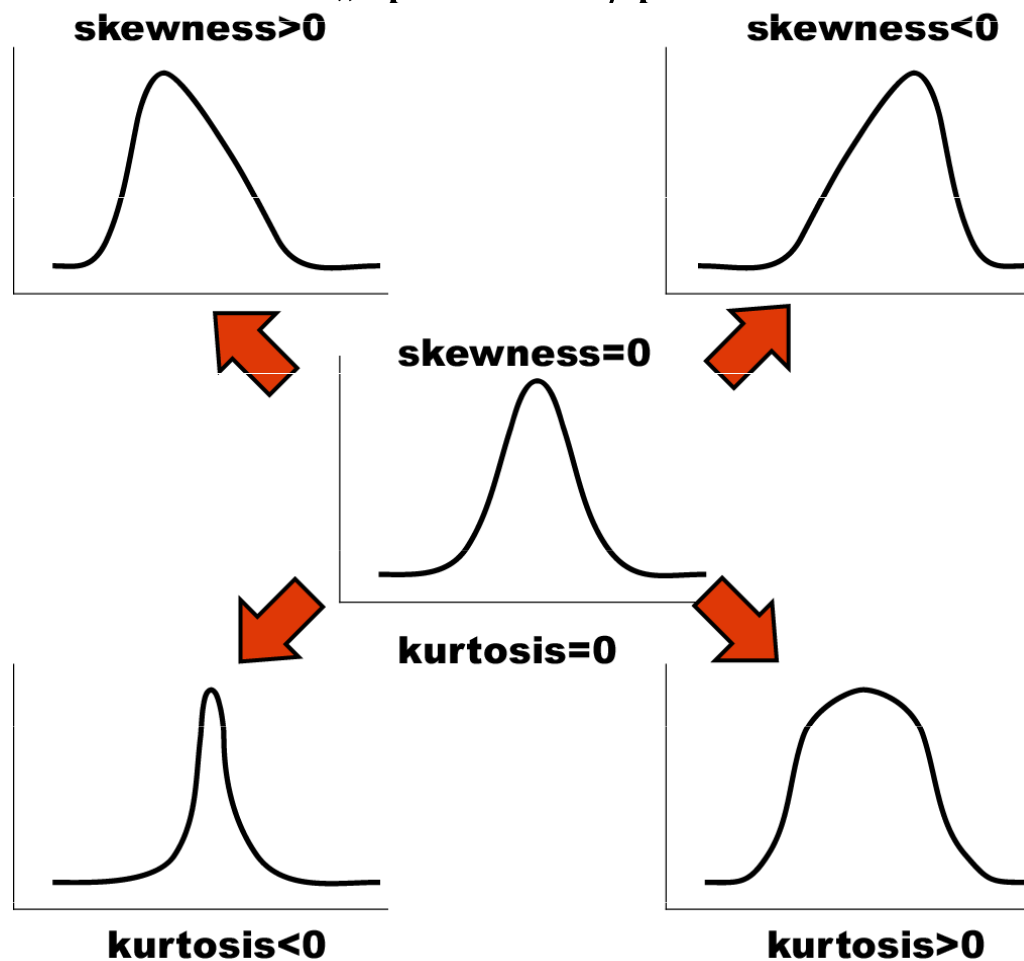

- **Rozptyl** je ukazatelem šířky rozložení získaný na základě odchylky jednotlivých hodnot od průměru.
$$s^2 = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{n - 1}$$
- Obdobně jako u průměru je jeho vypovídací schopnost nejvyšší v případě symetrického/normálního rozložení
- **Směrodatná odchylka** je druhá odmocnina z rozptylu
- **Koeficient variance** - podíl SD ku průměru (u normálního rozložení by se 95% hodnot mělo vejít do průměr ± 3 SD), pokud je SD větší než 1/3 průměru jsou teoreticky pravděpodobné záporné hodnoty v rozložení – ukazatel problémů s normalitou dat

Ukazatele tvaru rozložení

- **Skewness** – ukazatel „šikmosti“ rozložení, asymetrie rozložení
- **Kurtosis** – ukazatel „špičatosti/plochosti“ rozložení

Další parametry rozložení

- **Počet hodnot** – důležitý ukazatel, znamená jak moc lze na data spoléhat
- **Střední chyba odhadu průměru** - je založena na směrodatné odchylce rozložení a **počtu hodnot**, vlastně jde o směrodatnou odchylku rozložení průměru. Říká jak přesný je náš výpočet průměru. Čím větší počet hodnot rozložení, tím je náš odhad skutečného průměru přesnější.
- **Suma hodnot**
- **Modus** – nejčastější hodnota, vhodný např. při kategoriálních datech
- **Minimum, maximum**
- **Rozsah hodnot**
- **Harmonický průměr** - převrácená hodnota průměru převrácených hodnot (vždy platí harmonický průměr < geometrický průměr < aritmetický průměr)

Príklad

Hmotnosť jedince (myši)

1,2; 1,4; 1,6; 1,8; 2,0; 2,4; 3,8

$n = 7$ opakovaní

medián = 1,8

$$\text{průměr} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i = \frac{1}{7} \sum_{i=1}^7 x_i = \frac{1}{7} (1,2 + 1,4 + 1,6 + 1,8 + 2,0 + 2,4 + 3,8) = \frac{1}{7} 14,2 = 2,03$$

$$\text{rozptyl } (s^2) = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n-1} = \frac{\sum_{i=1}^7 (x_i - 2,03)^2}{6} = 0,766$$

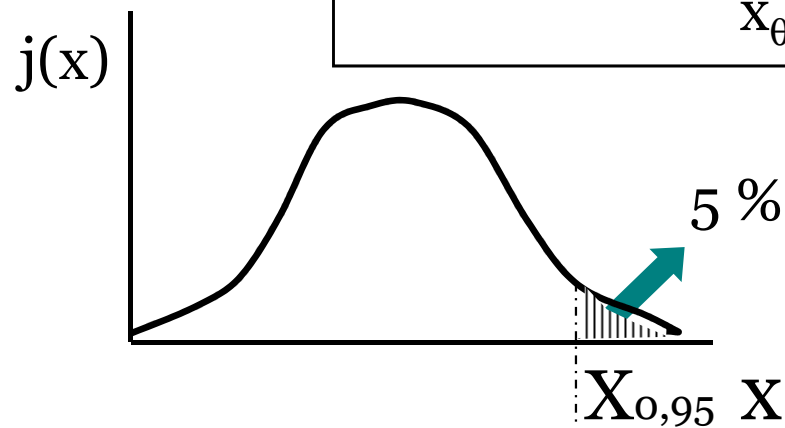
$$\text{sm. odchylka } (s) = \sqrt{s^2} = \sqrt{0,766} = 0,875$$

Otázka: Jak velké musí být X , aby 5 % všech hodnot bylo nad ním?

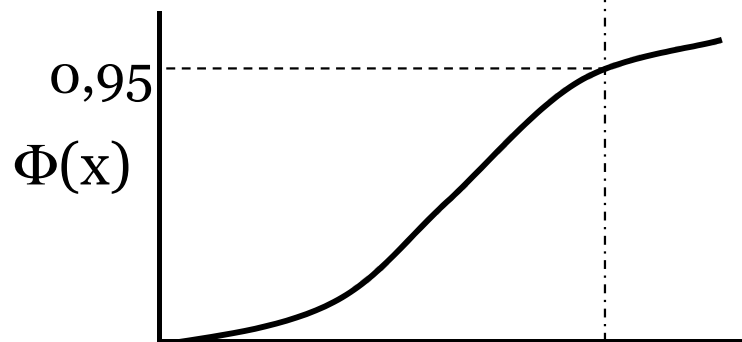
$\theta = 0,95$ ... Pravděpodobnost

Hledáme: $P(X \leq x_\theta) = 0,95 = \theta$

$x_\theta = (X_{0,95}) = ?$

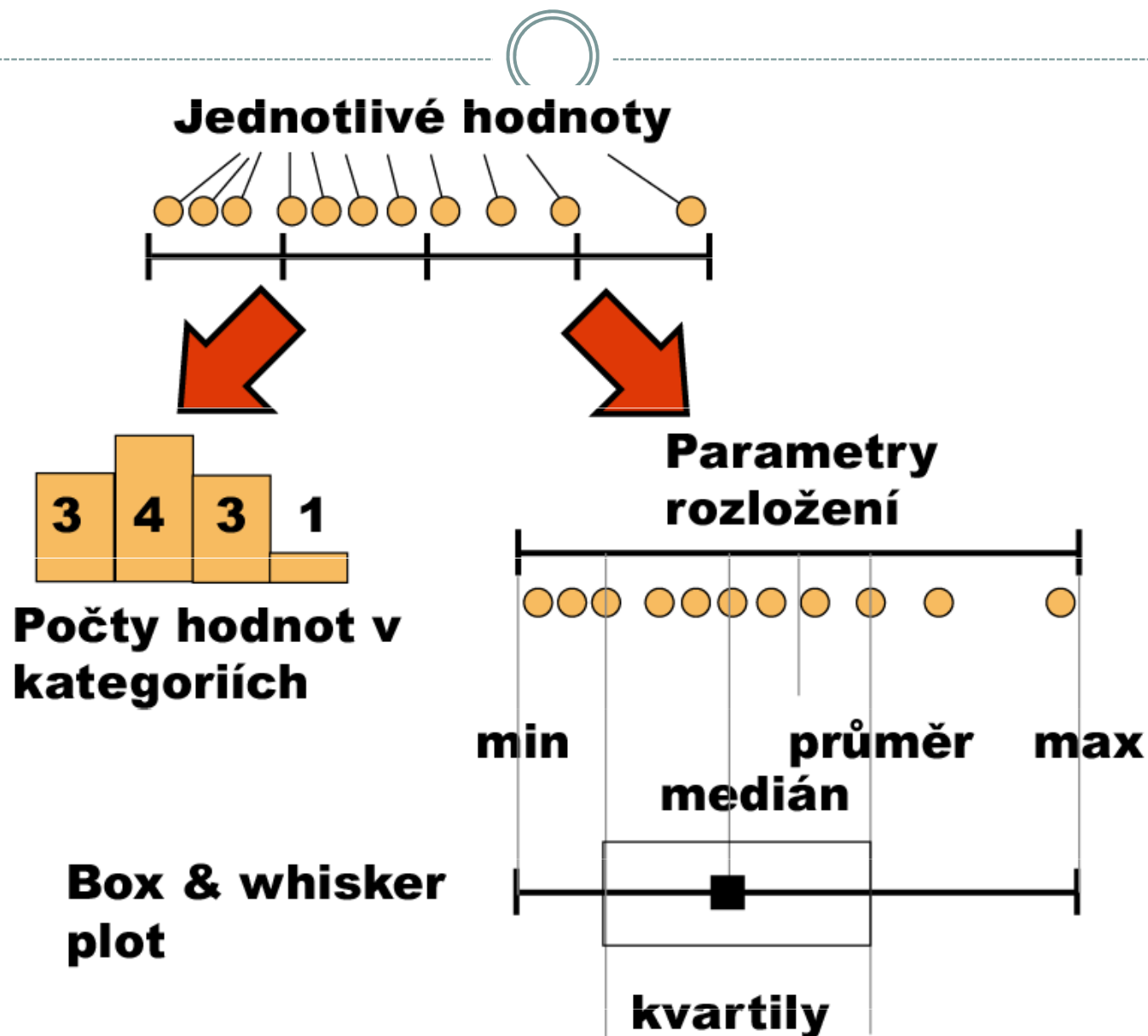
$$F(x_\theta) = \theta$$

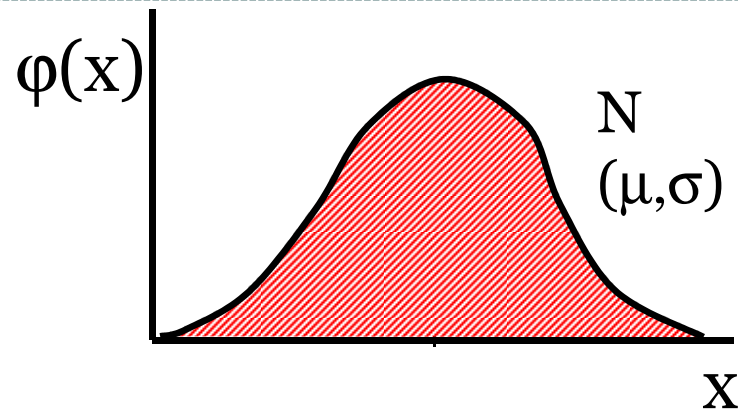
Kvantil je číslo, jehož hodnota distribuční funkce je rovna P , pro kterou je kvantil definován

Jakékoliv číslo na ose x je kvantilem

Diagnostické grafy-krabicový graf (box plot)

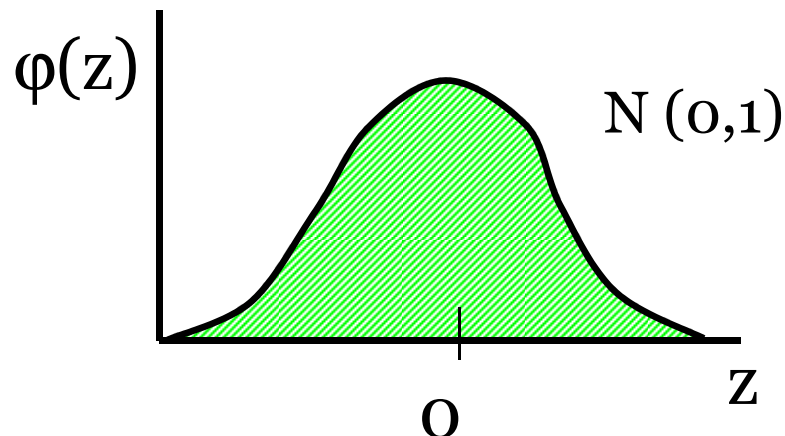
Normální rozložení

$$\varphi(x) = \frac{1}{\sigma \cdot \sqrt{2\pi}} \cdot e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}}$$

$$z = \frac{x - \mu}{\sigma}$$

Standardizovaná forma

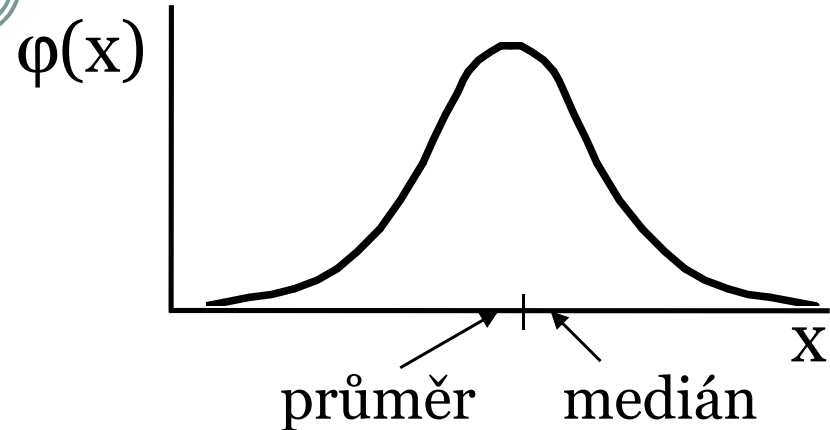

$$\varphi(z) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \cdot e^{-\frac{z^2}{2}}$$

Tabelovaná podoba

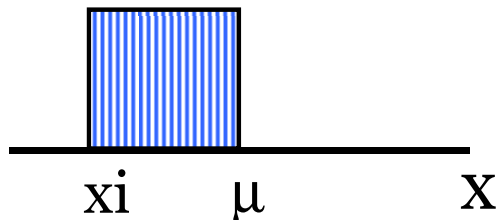
Parametry charakterizující normální rozložení a jejich význam

$$E(x) \sim \bar{x} \sim \mu$$
$$D(x) \sim s^2 \sim \sigma^2$$

a) $\mu \sim \bar{x}$
průměr - ukazatel středu

b) $\sigma^2 \sim s^2$
rozptyl

$$s^2 = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{n - 1}$$

c) $\sigma \sim s$
směrodatná odchylka

$$s = \sqrt{s^2}$$

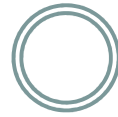
Pravidlo $\pm 3s$

d) koefficient variance

$$c = s / \bar{x}$$

Normální rozložení – příklad

- Data z průzkumu jsou publikována jako:

Kosti prehistorického zvířete:

$n = 2000$

průměrná délka = 60 cm

sm. odchylka (s) = 10 cm

Předpokládáme, že je oprávněný model normálního rozložení

Jaká je pravděpodobnost, že by velikost dané kosti překročila velikost 66 cm: $P(x > 66)$?

$$Z = \frac{x - \mu}{\sigma}$$

$P(x > 66) = 1 - P(x \leq 66)$ a platí, že $P(X \leq x) = F(X)$

tedy $P(x > 66) = 1 - P(x \leq 66) = 1 - P\left(\frac{x - m}{s} \leq \frac{66 - 60}{10}\right) = 1 - F(0,6) = 0,27425$

Kolik kostí mělo zřejmě délku větší než 66 cm ? $P(x > 66) * n = 0,27425 * 2000 = 548$

Jaký podíl kostí ležel svou délkou v rozsahu x od 60 cm do 66 cm ?

$P(60 < x < 66) = P\left(\frac{60 - 60}{10} < Z < \frac{66 - 60}{10}\right) = F(0,6) - F(0) = 0,22575$ 22,6% kostí leží v rozsahu 60-66cm

Stručný přehled dalších rozložení I.

Rozložení	Parametry	Stručný popis
Normální	Průměr (μ) Rozptyl (σ^2)	Symetrická funkce popisující intervalovou hustotu četnosti; nejpravděpodobnější jsou průměrné hodnoty znaku v populaci.
Log-normální	Medián Geometrický průměr Rozptyl (σ^2)	Funkce intervalové hustoty četnosti, která po logaritmické transformaci nabude tvaru normálního rozložení.
Weibullovo	α - parametr tvaru β - parametr rozsahu hodnot	Změnou parametru a lze modelovat distribuci doby přežití, např. stresovaného organismu. Rozložení využívané i jako model k odhadu LC_{50} nebo EC_{50} u testů toxicity.
Rovnoměrné	Medián Geometrický průměr Rozptyl (σ^2)	Funkce intervalové hustoty četnosti, která po logaritmické transformaci nabude tvaru normálního rozložení.
Triangulární	$f(x) = [b - \text{ABS}(x - a)] / b^2$ $a - b < x < a + b$	Pravděpodobnostní funkce pro typ rozložení, kdy jsou střední hodnoty výrazně pravděpodobnější než hodnoty okrajové.
Gamma	Parametry distribuční funkce: α - parametr tvaru β - parametr rozsahu hodnot	Umožňuje flexibilně modelování distribučních funkcí nejrůznějších tvarů. Např. χ^2 rozložení je rozložení typu Gamma. Gamma rozložení s $a = 1$ je známo jako exponenciální rozložení.

Stručný přehled dalších rozložení II.

Rozložení	Parametry	Stručný popis
Beta	Parametry distribuční funkce: α - parametr tvaru β - parametr rozsahu hodnot	Pravděpodobnostní funkce pro proměnnou omezenou rozsahem do intervalu $[0; 1]$. Je matematicky komplikovanější, ale velmi flexibilní při popisu změn hodnot proměnné v ohraničeném intervalu.
Studentovo	Stupně volnosti - uvažuje velikost vzorku Průměr Rozptyl	Simuluje normální rozložení pro menší vzorky čísel. Pro větší soubory ($n > 100$) se limitně blíží k normálnímu rozložení.
Pearsonovo	Stupně volnosti - uvažuje velikost vzorku	Slouží především k porovnání četností jevů ve dvou a více kategoriích. Používá se k modelování rozložení odhadu rozptylu normálně rozložených dat.
Fisher-Snedecorovo	Dvojí stupně volnosti - uvažuje velikost dvou vzorků	Používá se k testování hodnot průměrů - F test pro porovnání dvou výběrových rozptylů; F test, ANOVA atd.